



Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 7 - Sayı 2

Sorumlu Yazar: Yadigar Naciye YASAN, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji,
Doktora, yadigarnaciye@gmail.com

ORCID ID: 0009-0001-7294-0726

Atıf: Yasan, Y. N., (2023), Kentsel Dönüşümün Soylulaştırma Perspektifinden İncelenmesi: Kayseri Sahabiye
Örneği, Millî Kültür Araştırmaları Dergisi, 7 (2), s. 129-145.

Gönderim ve Kabul Tarihi: 05 Ekim 2023 / 17 Aralık 2023

Araştırma Makalesi

ISSN: 2587-1331

DOI: 10.55774/mikad.1371979

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mikad>

KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN SOYLULAŞTIRMA PERSPEKTİFİNDEN İNCELENMESİ: KAYSERİ SAHABİYE ÖRNEĞİ¹

Özet

Bu çalışmada Kayseri Sahabiye Mahallesi'nde uygulanmakta olan kentsel dönüşüm projesinin potansiyel sonuçları ve soylulaştırma süreci, mahalle sakinlerinin ve proje uygulayıcılarının konuyu anlamlandırma biçimleri üzerinden irdelenmiştir. Günümüzde sayıları hızla artan kentsel dönüşüm projeleri, kentsel mekânı ve kentsel yaşamı modern çağın ihtiyaçları doğrultusunda yeniden düzenlemek için planlanmaktadır. Bu projelerin vaatleri ise proje sonucunun pozitif çıktılar doğuracağı yönündedir. Ancak süreç her zaman beklendiği gibi pozitif ilerlememekte; toplumsal ve mekânsal ayrışma, yerinden edilme, mülksüzleştirme ve soylulaştırma gibi öngörülemeyen sorun alanları gündeme gelebilmektedir. Bu araştırmanın amacı kentsel dönüşüm uygulamalarının vaatleri ile sonuçları arasında ne gibi farklılıkların doğabileceğini tespit etmek etmektir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır ve veriler sistematik analiz metodu ile analiz edilmiştir. Amaçsal örneklem yöntemi ile araştırmanın alan çalışması Kayseri Sahabiye Mahallesi'nde, mahalle sakinleri ve proje uygulayıcıları ile derinlemesine mülakat yapılarak gerçekleştirilmiştir. Kentsel dönüşüm sürecinin temel aktörlerinden olan proje uygulayıcıları ve mahalle sakinlerinin meseleyi anlamlandırma biçimlerinden hareketle kentsel dönüşüm projelerine yönelik anlam dünyaları ve önerileri saptanmış ardından Sahabiye Kentsel Dönüşüm Projesi'nin vaatleri ve potansiyel sonuçları arasındaki farklılıklar ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Soylulaştırma, Mahalle, Sahabiye Mahallesi

¹ Bu çalışma "Kentsel Dönüşüm Sürecinin Kentsel Soylulaştırma Bağlamında İncelenmesi: Kayseri Sahabiye Mahallesi Örneği" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

EXAMİNİNG URBAN TRANSFORMATION FROM THE PERSPECTİVE OF GENTRİFİCATION: KAYSERİ SAHABİYE CASE

Abstract

In this study, the potential consequences of the urban transformation project and the process of gentrification in Kayseri Sahabiye Neighborhood are examined through the ways in which residents and project implementers make sense of the issue. Urban regeneration projects, which are rapidly increasing in number today, are planned to reorganize urban space and urban life in line with the needs of the modern age. The promises of these projects are that the outcome of the project will lead to positive outcomes. However, the process does not always proceed as positively as expected; unforeseen problem areas such as social and spatial segregation, displacement, dispossession and gentrification may come to the fore. The aim of this research is to determine what kind of differences may arise between the promises and results of urban transformation practices. In this study, qualitative research method was used and the data were analyzed using systematic analysis method. Using purposive sampling method, the fieldwork of the research was conducted in Kayseri Sahabiye Neighborhood by conducting in-depth interviews with residents and project implementers. Based on the ways in which project implementers and neighborhood residents, who are the main actors of the urban transformation process, make sense of the issue, the meaning worlds and suggestions for urban transformation projects were determined, and then the differences between the promises and potential results of the Sahabiye Urban Transformation Project were revealed.

Keywords: Urban Transformation, Gentrification, Neighborhood, Sahabiye Neighborhood

Giriş

Kent, modern insanın gündelik yaşamında önemli bir rol sahibidir. Ancak günümüzde hızla değişen sosyoekonomik şartlar sebebiyle kentlerin belirli bölgeleri sosyal, ekonomik ve fiziksel açılardan çöküntü alanlarına dönüşmektedir. Bu sorunlara çözüm üretebilmek için merkezi ve yerel otoriteler kentsel dönüşüm politikaları geliştirmekte ve uygulamaktadır. Kısaca kentsel dönüşüm, sosyokültürel ve sosyoekonomik süreçler sonucunda birer çöküntü alanı haline gelen kentsel mekânları şehre yeniden ekleme çabasını içeren bir politika olarak tanımlanabilir. Ancak problemlerin giderilmesi yönünde geliştirilen kentsel dönüşüm projelerinde vaatlerin bir kısmı yerine getirilememekte ve projeler öngörülemeyen çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunlardan en önemlisi üst gelir grubunun düşük gelirli bölge halkını yerinden etmesi olarak tanımlanan soylulaştırma sürecidir. Hemen hemen tüm kentsel dönüşüm projeleri mevcut mahalle sakinlerinin yerini koruyacağını, soylulaştırma sürecinin yaşanmayacağını vadetmektedir. Ancak dönüşüm sırasında alandan kâr elde etmek isteyen girişimcilerin hamleleriyle; dönüşüm tamamlandıktan sonra ise artan rant değeri nedeniyle süreç hedeflediği gibi ilerlememekte; ekonomik, kültürel, mekânsal ve sınıfsal soylulaştırma yaşanmakta ve sosyal eşitsizlik derinleşmektedir. Bu çerçevede kentsel dönüşüm projelerinin sadece fiziki düzenleme temelinde planlanması, yerinden etme, mülksüzleştirme, sosyal eşitsizlik gibi toplumsal sorunları doğurmasına neden olmaktadır.

Kentsel dönüşüm projelerinin temel amacı, sosyal, fiziki ve ekonomik bakımdan kentsel çöküntü alanı haline alan bir başka ifadeyle işlevsiz hale gelen bölgeleri iyileştirerek kente yeniden kazandırmaktır. Bu doğrultuda halkın katılımıyla adil ve eşitlikçi bir projenin gerçekleştirilmesi bu bağlamda da kentsel dönüşüm projelerinin gerçekleştirildiği kentsel mekânlarda soylulaştırma, yerinden etme süreçlerinin ve kültürel değer kaybının engellenmesi vaat edilmektedir. Ancak gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri incelendiği zaman dönüştürülen bölgelerde dönüşüm bölgesinin halkın ortak kullanımına yeniden sunulması, bölge halkının yaşam standartlarının yükseltilmesi, bozulan sosyal ve kültürel şartların ortadan kaldırılması vaatlerinin çoğunlukla yerine getirilemediği görülmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerinin fiziksel çevrenin düzenlenmesini incelemesi,

sosyokültürel ve sosyoekonomik nitelikleri göz ardı etmesi mekânsal soylulaştırmaya ve toplumsal ayrılmaya sebebiyet verebilmektedir.

Bu bağlamda uzun bir yatırımsızlık süreci sonucunda sosyokültürel, sosyoekonomik ve fiziksel bakımdan çöküntü bölgesi halini alan; mevcut mahalle sakinlerinin hızla terk ettiği, yabancı göçmen nüfusun ise hızla arttığı Sahabiye Mahallesi'nde kentsel dönüşüm zorunlu bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Kentsel dönüşüm projesi aracılığı ile Sahabiye Mahallesi'nde sağlıklı ve eskimiş konut dokusunun ortadan kaldırılması, deprem dayanımının artırılması, altyapı imkânlarının geliştirilmesi ve böylelikle imkânları geliştirilmiş modern bir kentsel mekânın inşa edilmesi ve bu mekânın halkın ortak kullanımına sunulması hedeflenmiştir. Bu çerçevede bu araştırma Kayseri'nin merkez mahallelerinden biri olan Sahabiye Mahallesi'nde uygulanmakta olan kentsel dönüşüm projesinin potansiyel sonuçları ve soylulaştırma sürecini konu edinmektedir. Sahabiye Kentsel Dönüşüm Projesi henüz tamamlanmadığı için sonuçları net bir şekilde ortaya çıkmamıştır. Bu aşamada, projenin değerlendirilmesi için mahallenin mevcut durumu, mahalle sakinlerinin ve proje uygulayıcılarının görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmanın amacı ise kentsel dönüşüm uygulamalarının vaatleri ile sonuçları arasında ne gibi farklılıkların doğabileceğini tespit etmektir.

Araştırma kapsamında hem mahalle sakinlerinin hem de proje uygulayıcılarının kentsel dönüşüm olgusuna yönelik anlam dünyaları keşfedilmeye çalışıldığı ve her iki aktör grubunun dönüşüm sürecine yönelik deneyimleri farklılaştığı için ayrı ayrı formlar hazırlanmıştır. Daha sonra rehber görüşme formları ile sahada derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılar kentsel dönüşüm sürecinde dahil oldukları aktör grubuna göre kategorize edildikten sonra her katılımcıya ayrı bir görüşme kodu verilmiştir. Mahalle sakini olan katılımcılar için GM kodu ve sıra numarası eklenirken proje uygulayıcısı olan katılımcılar için GU kodu ve sıra numarası eklenmiştir. Araştırmanın temel problemi çerçevesinde yorumlamalar yapılmış, yorumlama sürecinde ise katılımcıların anlam dünyalarının olduğu gibi yansıtılmasına özen gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcı Listesi

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Görüşme Yeri	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi	Eğitim Durumu
GM-1	Erkek	36	Kırtasiye	12.02.2020		Ön lisans
GM-2	Erkek	43	Kırtasiye	12.02.2020	90 dk.	İlkokul
GM-3	Erkek	75	Dernek	12.02.2020	45 dk.	Lisans
GM-4	Erkek	38	Berber	13.02.2020		Lise
GM-5	Erkek	55	Berber	13.02.2020	60 dk.	İlkokul
GM-6	Kadın	52	Ev	14.02.2020	40 dk.	İlkokul
GM-7	Kadın	70	Ev	14.02.2020	55 dk.	İlkokul
GM-8	Erkek	27	Ev	15.02.2020	50 dk.	Lise
GM-9	Erkek	74	Muhtarlık	17.02.2020	50 dk.	Lisans

GM-10	Kadın	35	Kuaför	18.02.2020	40 dk.	Lise
GM-11	Erkek	36	Bakkal	21.02.2020		Lise
GM-12	Erkek	34	Bakkal	21.02.2020	40 dk.	İlkokul
GM-13	Erkek	40	Kafe	21.02.2020	45 dk.	Lise
GM-14	Erkek	48	Kafe	22.02.2020	40 dk.	Lisans
GU-1	Erkek	32	K.D.M. ²	24.02.2020	45 dk.	Yüksek lisans
GU-2	Erkek	32	K.D.M.	24.02.2020	40 dk.	Lisans
GU-3	Erkek	32	K.D.M.	24.02.2020	40 dk.	Lisans

1. Kentsel Dönüşüm, Vaatleri ve Soylulaştırma

Park'ın “şehir, birtakım gelenek ve adetlere, bu adetlerin özünde yer alan düzenlenmiş davranışlara karşılık gelir. Başka bir deyişle şehir, yalnızca bir fiziki mekanizma değildir. Onu oluşturan insanların içinden geçtikleri hayati süreci de kapsar; insan doğasının bir ürünüdür” (2021:37) tanımı en yaygın kent tanımlamalarından biridir. Bu çalışmada, “insan doğasının bir ürünüdür” ifadesinin de ışığında şehrin sadece fiziksel bir mekân olmadığı, aynı zamanda o mekânı oluşturan insanların davranışları, gelenekleri, adetleri ve kültürleri aracılığıyla bir anlam kazandığı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda kentsel dönüşüm, bir şehrin fiziksel altyapısının yeniden şekillendirilmesi veya dönüştürülmesi sürecini ifade ederken, aynı zamanda bu dönüşümün toplumsal ve sosyokültürel etkilerini de içerir. Ayrıca, kentsel dönüşüm süreci, bölgenin maddi değerini ve ekonomik potansiyelini artırma çabasıyla sınıfsal dinamiklere etki ederken, yerel, tarihi ve kültürel dokuya müdahale ederek kimlik oluşumunu etkileme potansiyeline sahiptir. Araştırmanın bu bölümünde kentsel dönüşüm, kentsel dönüşümün içerdiği vaatleri ve soylulaştırma süreci irdelenmektedir.

Kentsel dönüşüm, kentin çeşitli bölgelerinde meydana gelen toplumsal, fiziki ve ekonomik çöküntü bölgelerine karşı çözüm amaçlı gerçekleştirilen bir iyileştirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç Keleş'e göre “kendiliğinden bir süreç değildir. Toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel amaçlarla kent parçalarının kullanım biçimine dışarıdan bir müdahale sonucunda gerçekleşir” (2017:414). Bu müdahale genellikle, kentsel bölgede ortaya çıkan toplumsal güven ve dayanışma ilişkilerinde yaşanan problemler olarak ifade edilen sosyal doku bozukluklarının ve fiziksel olarak sakinlerin ihtiyaçlarına cevap veremeyecek duruma gelmiş, bir başka deyişle çöküntü bölgesi haline gelmiş alanlarla ilgili olarak gündeme gelir. Akkoç ise kentsel dönüşümü, çevrenin ve kültürel mirasın korunması şartıyla kentin çöküntü alanlarının modern, sağlıklı ve yaşanabilir hâle getirilmesi, kültürel dokunun geleceğe taşınması amacıyla günümüz gerekliliklerine uygun hâle getirilerek kullanılması ve böylelikle kentin çöküntü alanlarının şehrin güvenliğini tehdit eden riskli bölgeler olmaktan çıkarılıp yenilenmesi olarak tanımlamaktadır (2014: 81-2). Kentsel dönüşüm kısaca kentin işlevini kaybetmiş ve suç oranının giderek yükselmesi sonucunda mevcut halkın gündelik yaşamındaki

² Kentsel Dönüşüm Merkezi

risklerin artmasına neden olan kentsel bölgelerin dönüştürülerek kente yeniden eklenme çabası olarak tanımlanabilir.

Kentsel dönüşüm projelerinin hedef ve vaatlerinin şekillenmesinde ise birden fazla aktör grubu rol almaktadır. Ülkemizde bu sürecin öncü aktörleri genellikle kamu kurumları ve özel sektördür. Kentsel dönüşüm, ülkemizde kapsamlı plan ve programlar içermeyen, daha çok yerel ihtiyaçlara ve küresel akımlara bağlı olarak planlanmamış; aksine, sorunların anlık çözümlerine odaklı, spontane bir ilerleme göstermiştir. Türkiye'deki kentlerin, gelişmiş Batı ülkelerinin kentsel dönüşüm örneklerine göre çok daha hızlı bir dönüşüm süreci geçirmeleri, planların ve stratejilerin çoğu kez uygulamadan önce gelmek yerine uygulamaları izlemesine neden olmuştur. Diğer aktör grupları ise inşaat firmaları, mülk sahipleri ve sivil toplum kuruluşları olarak sıralanabilir (Ataöv ve Osmay, 2007:59-61; Genç, 2008:118). Ancak, bu aktör grupları arasındaki koordinasyonun eksikliği veya çıkar çatışmaları, kentsel dönüşüm süreçlerinin etkinliğini olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle, kentsel dönüşüm projelerinin planlanması ve uygulanması aşamasında tüm aktörler arasında iş birliği ve iletişim önemlidir. Bu, sürdürülebilir, toplum odaklı ve uzun vadeli başarılı kentsel dönüşüm projelerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunabilir.

Temel olarak çöküntü halini alan bölgelere yeniden işlev ve işlerlik kazandırma amacıyla planlanan kentsel dönüşüm projelerinin günümüzdeki hedef ve vaatleri sosyal, fiziki ve ekonomik olarak üçe ayrılmaktadır. Bu vaatler, çöküntü halini alan kentsel bölgenin ihtiyaçlarına ve proje uygulayıcının hedeflerine göre çeşitlenmektedir.

Sosyokültürel vaatler;

- Bölge halkı arasındaki gelir dengesizliklerinin giderilmesiyle sosyal eşitliğin ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması,
- Bozulan sosyokültürel şartların ortadan kaldırılması,
- Dönüşüm bölgesinde yapılan yenilemelerle birlikte yaşam kalitesinin artırılması,
- Nüfus profilinin değiştirilmemesi, bu sayede dönüşüm bölgesinde yerinden etme sorununun yaşanmaması,
- Gelenek ve göreneklerin yaşatılması için ortam hazırlanması şeklinde sıralanır.

Sosyoekonomik vaatler;

- Bölge halkının mülklerinin korunması,
- Kent mekânında yapılacak yeni düzenlemeler yoluyla bölgenin ekonomik yatırımlar açısından çekici hâle gelmesini sağlamak,
- İş hayatının canlandırılarak tekrar kent ekonomisine kazandırılması,
- İşgücünü yeni iş olanakları için eğiterek ya da yeniden eğiterek işsizlik gibi sorunlara çözüm yaratmaya çalışmaktır (Sönmez, 2005:19; Şentürk, 2015:386).

Mekânsal vaatlere bakıldığında;

- Altyapı imkânlarının geliştirilmesi,
- Konut kalitesinin artırılması; ulaşım ve otopark sorununun çözülmesi,
- Doğal afet riskine karşı fiziki çevrenin dayanıklılığının artırılması,

- Doğayı koruma ve tarihi değerlerin korunarak yasatılması şeklinde sıralanmaktadır (Akkoç, 2014:94-8; Sönmez, 2005:19).

Bu bağlamda kentsel dönüşüm projeleri ekonomik, fiziksel ve sosyal iyileştirme, ekonomik canlandırma gibi pozitif vaatlerle yola çıkmaktadır, ancak süreç bazen öngörülemeyen negatif sonuçlara yol açabilmektedir. Kentsel dönüşüm projesi, dönüştürülecek kentsel mekânın sakinleri ve mekânın nitelikleri yeterince araştırılmadan, mevcut halkın durumu, istek ve beklentileri göz önünde bulundurulmadan planlandığında proje vaatlerinin birçoğu gerçekleştirilemez ve böylelikle soylulaştırma, mülksüzleştirme ve yerinden etme gibi öngörülemeyen sosyoekonomik ve sosyokültürel sorunlara neden olur. Dolayısıyla ortaya çıkan sorunlar, kentsel dönüşüm projesinin “üzeri kapatılamayan karanlık tarafı” (Berman,2017:141) ve öngörülemeyen sonuçlarıdır.

Soylulaştırma (gentrification) sürecinin kökenine yönelik iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. İlk yaklaşıma göre, soylulaştırma bir kentsel politika olarak değerlendirilir ve yerel yönetimler tarafından uygulanan bir strateji olarak kabul edilir. Bu perspektife göre, kentsel yenileme çabalarının bir parçası olarak geliştirilen soylulaştırma politikası, alt gelir gruplarını iyileştirilen kent merkezlerinden uzaklaştırarak orta ve üst gelir gruplarını çekmeyi amaçlar. Diğer bir yaklaşıma göre ise, kentsel dönüşüm projeleri öncelikle kent merkezlerinde fiziksel ve ekonomik iyileştirmeyi hedeflerken, bu süreçlerin sosyal yapıyı nasıl etkilediği yadsınmış olabilir ve bu nedenle soylulaştırma süreci “yan etki” olarak değerlendirilir (Erden, 2006:75-8). Kentsel dönüşüm olgusunun anlamlandırılma biçimini etkileyen soylulaştırma sürecinin beklenmedik bir sonuç olmasındaki temel neden kentsel dönüşüm projesi planlanırken saha araştırmasının yeterince detaylı yapılmamış olması ve bu sebeple bölge sakinlerinin sosyal ve ekonomik durumunun tam olarak bilinmemesidir. Dolayısıyla proje tamamlandıktan sonra bölgenin değer kazanması, bölge sakinlerinin bu değer farkını karşılayamaması gibi nedenlerle soylulaştırma ortaya çıkabilmektedir (Smith, 2015:37).

Soylulaştırma sürecinin aktörlerine bakıldığında ise temel olarak uygulayıcılar ve yerinden edilenler ve soylulaştırıcılar olmak üzere üç aktör grubu vardır. Uygulayıcı grup olarak nitelendirilen merkezi ve yerel yönetimler soylulaştırma sürecinde aktif rol sahibidir. Özellikle yerel yönetimlerin yük olarak gördüğü alt gelir grubunun yer değiştirmesi ve onların yerine gelen üst gelir grubunun gelirin yerel ekonomide dolaşması büyük bir kazançtır. Bu nedenle politikalarını da kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasını kolaylaştıracak biçimde geliştirirler (Beauregard, 2015:78). Merkezi ve yerel yönetimlerin yanı sıra mülk sahipleri ve inşaat firmaları soylulaştırmaya tabi tutulan bölgelerden gelir elde ettikleri için süreci doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen diğer aktörlerdir (Çeker ve Belge, 2015:80; Sönmez, 2014:43). Soylulaştırma sürecinden en fazla etkilenen ama süreç üzerinde neredeyse hiç söz hakkına sahip olmayan diğer aktör grubu ise yerinden edilenlerdir. Kentsel dönüşüm sürecinin sonucunda vaat edildiği gibi bölge halkı korunamaz ve mevcut sakinler bölgeyi terk etmek zorunda kalırlarsa hem daha yüksek maliyetlere hem de daha az beğenilen ve talep gören konutlara, mahallelere dağılmak zorunda kalırlar. Bu bağlamda yerinden edilenlerin kira maliyetlerinde bazen az bazen çok olmak üzere her zaman artış görülür. Yaşanan kentsel dönüşüm sürecinin sonucunda yerinden edilenler yani gidenlerle gelenlerin memnuniyetleri ters orantılıdır (Legates ve Hartman, 2015: 254-7). Genellikle kent merkezinden ayrılmak zorunda kalan yerinden edilenler mevcut iş imkânlarını kaybederler, kaybetmeseler dahi ekstra ulaşım masrafları olur. Bunlara ek olarak alıştığı sosyal çevreden ayrılmak zorunda kalan bireyler eski dayanışma örüntülerini ve sosyal sermayelerini de yaşadıkları mekânla beraber kaybederler. Son olarak, bireylerin kentin belirli bölgeleriyle özdeşleşme isteğini ve toplumsal grupların benzer ilgi noktalarını paylaşarak topluluklarını oluşturmasını ifade eden bir kavram, benzer zevklere sahip toplulukların bir arada yaşama arzusu, göç eden aktör grubunu soylulaştırıcılar olarak

nitelendirir. Bu durum kent içi mekânsal hareketliliğin artmasına ve böylelikle mekânsal ve toplumsal soylulaştırmaya neden olur. Dolayısıyla soylulaştırma sürecinin aktörleri olmadığında farklı konut tipleri ve yeni kentsel yaşam alanları oluşturulsa da süreç sona erer (Beauregard, 2015:64-70). Bu çerçevede soylulaştırma sürecinin devam edebilmesi için soylulaştırıcıların da olması gerekmektedir.

Günümüzde kentsel dönüşüm projelerinin, fiziksel, ekonomik ve sosyal sorunları giderme, küresel kent yaratma ve kentin rekabet gücünü artırma gibi hedeflerinin olması dönüşüm sürecine yön vermektedir. Kentlerin pazarlanabilmesi amacıyla kent için özel olacak ve talep görmesi beklenen imgeler yaratılarak ve estetize edilerek pazarlanmaktadır (Kılıç, 2016:68). Kentlerin başlangıçta karşılaştığı sorunlara yanıt olarak ortaya çıkan kentsel dönüşüm uygulamalarının hedefleri, zaman içinde evrim geçirmiştir. Bu evrim, kentlerin varlığı devam ettiği sürece farklı amaçlar ve formlarla devam edecektir. Bu bağlamda, “kentsel dönüşümün içerdiği yenileme, koruma, sağlıklaştırma, yeniden canlandırma gibi kavramlarla birlikte dinamik yapısının altı kalınca çizilir.” (Görgülü, 2002:769). Kentsel dönüşüm sürecinin dinamik bir yapıya sahip olması, tarih boyunca uygulanma nedenlerinde ve yöntemlerinde görülen farklılaşmaların temel sebebidir. Kentsel dönüşüm projelerinin ilk örneklerinden günümüzde gerçekleştirilenlere doğru zamanla yöntem değişiklikleriyle birlikte hedef değişiklikleri de yaşanmıştır. İlk kentsel dönüşüm örneklerinde, genellikle savaşların neden olduğu yıkımlar, doğal afetlerin verdiği hasarlar ve sanayileşmenin sebep olduğu çarpık kentleşme olgularına çözüm arayışı öncelikliken, günümüzde bu sorunlara çözüm arayışına ek olarak küreselleşmenin etkisiyle kentlerin cazibe merkezi olması hedeflenmektedir. Dolayısıyla, kentsel dönüşüm uygulamalarının amacı, bu doğrultuda evrim geçirmektedir.

2. Sahabiye Mahallesi ve Kentsel Dönüşüm

Araştırmanın bu bölümünde, Sahabiye Mahallesi ve bu mahallede meydana gelen kentsel dönüşüm süreci incelenmektedir. Bu süreç, mahalle sakinleri ve proje yöneticileri ile gerçekleştirilen görüşmelerin sonuçları bağlamında ele alınmakta ve kentsel dönüşüm sürecinin vaatleri ve potansiyel sonuçları üzerine odaklanmaktadır.

Kayseri, tarih boyunca önemli bir merkez olmuştur. Adını 1267 yılında inşa edilen Sahabiye Medresesi'nden alan Sahabiye Mahallesi'nin kuruluş tarihi ise 1950'lere dayanır. Öshner danışmanlığında yapılan Arû planı ile yapılaşan Sahabiye Mahallesi tamamen planlı bir gelişim süreci yaşamış, bölgede gecekondulaşma yer almamaktadır (URL1; Alparslan, 2019:90). Meydanı ve İstasyon Caddesi gibi dinamik iki çeperle sınırlandırılmış olan mahalle tiyatro, kız enstitüsü ve meslek lisesi gibi binalarla da kente kültür, eğitim ve sanat dinamizmi katmaktadır (Alparslan, 2019:91). 1950'lerden 1980'lere kadar, vali konağı gibi itibarlı konutları da barındıran Sahabiye Mahallesi çağdaş yaşam alanı olarak kullanılmıştır. İş merkezlerinin mahalleye girmesi nedeniyle mahallenin dış kısımları işyerine dönüşmüş ve böylelikle mahallenin sessiz bir mahalle olmaktan çıkması, eskiyen konut dokusu ve ticaret hayatının getirmiş olduğu olumsuzluklar (gürültü, kalabalık, yetersiz otopark vb.) gibi birçok sebep mahallede ikamet eden üst gelir grubuna ait sakinlerin kentin farklı bölgelerine taşınmasına yol açmıştır. Mahallenin karakterini, yaşadığı sosyoekonomik değişimle beraber konut kullanıcısının azalması da önemli derecede etkilemiştir (Alemdar, 2009:63; Eldek, 2012:5). Bu faktörlerin de etkisiyle sosyal, ekonomik ve fiziki bakımlardan tam olarak çöküntü bölgesi olarak nitelendirilen Sahabiye Mahallesi'nde kentsel dönüşüm hem arzulanan hem de zorunlu bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Bununla beraber aşağıda sıralanan sorun alanlarına çözüm sağlama vaatleriyle gerçekleştirilmektedir. Mahallede yeşil alanların ve altyapı imkânlarının yetersiz olması, sosyal donatı alanlarının eksikliği ve sağlıksız yapılaşma koşullarının kentsel ihtiyaçlara cevap verememesi nedeniyle kentsel dönüşüm süreci

başlatılmıştır (Aliefeoğlu ve Tanrıvermiş, 2015:750). Fiziki ve ekonomik bakımdan çöküntü halini alan Sahabiye Mahallesi, 10.07.2015 tarihli Resmî Gazete’de kentsel dönüşüm alanı ilan edilmesi ve ardından kentsel dönüşüm çalışmalarının başlaması ile beraber konut sahipleri, evlerini en yüksek kira bedelini ödeyen kişilere kiralamaya başlamışlardır. Tüm bunların sonucu olarak Sahabiye Mahallesi’nde 2018 yılından itibaren göçmen nüfusu hızla artmıştır³.

Ayrıca, “Resmî Gazete’deki 27.12.2016 tarih ve 2016/9706 sayılı kararnâme doğrultusunda, yapılardaki eskimeler, altyapı sorunları, deprem dayanımının azalması nedenleriyle Sahabiye Mahallesi'nde kentsel dönüşüm çalışmalarının başlatıldığı belirtilmiştir” (Salgın ve Coşgun, 2018:470). Bu bağlamda Sahabiye Mahallesi’nde gerçekleştirilmekte olan kentsel dönüşüm projesinin vaatlerine bakıldığı zaman şehrin kimliğine uygun, eşitlikçi, mahalle sakinlerinin memnuniyetini önceleyen, sorunlara çözüm sunan, mevcut olanakların verimli bir şekilde kullanıldığı, “var olan değer in alanda kaldığı; daha modern sağlıklı yapılar ve rekreasyon alanları oluşturmayı; depreme dayanıklı konutlar üretmeyi; doğaya saygılı ve engelliler için kolay erişilebilir” (Alparşlan, 2019:101-2) yeni bir yaşam alanı oluşturma hedefleri görülmektedir. Sahabiye’nin mevcut durumu ve dönüşüm sonrasında alacağı çehreyi anlatırken, projenin Kayseri’nin geleceğine damga vuracağını ifade eden Mustafa Çelik’in sözleri:

“bu bölgemizde mevcutta tek bir metrekaare yeşil alan yok. Ancak projemiz tamamlandığında burasının 350 bin metrekaresi yeşil alan olacak. Bu proje vatandaşlarımızın kentsel refah ve yaşam kalitesini artıracak, huzurlu ve güvenli sosyal alanları bulunan, şehrimize mimari ve sosyal anlamda değer katacak bir proje olacak” (URL4).

Sahabiye Mahallesi’nde ortaya çıkan kentsel dönüşüm ihtiyacı neticesinde belediye, Sahabiye Mahallesi’nin dönüştürülmesi için çalışmalara başlamıştır. Bu bağlamda kentsel dönüşüm projesinin hazırlanması için yarışma düzenlenmiş ve yarışmaya sunulan proje önerilerinden üç tanesi tekrar Kayseri halkının seçimine sunulmuştur. Proje seçiminin tüm Kayseri halkına sunulmasının temel nedeni Sahabiye Mahallesi’nin merkezi konumu dolayısıyla mahallede gerçekleştirilecek böylesi büyük ölçekli bir dönüşümün tüm Kayseri’yi etkileyeceği düşüncesidir (GU-1). Kayseri vatandaşları tarafından seçilen kentsel dönüşüm projesi, mahallede bulunan tarihi eserlerin mevcut yapılaşmanın arasında kaybolmuş halinin yerine tarihi eserlerin görünürlüğünün artırılması ve kullanılarak yaşatılması amacıyla planlanmıştır. Bu bağlamda proje örneği⁴ incelendiği zaman mahallenin Cumhuriyet Meydanı’na bakan ve tarihi eserlerin yoğun olduğu kısım daha alçak yapılardan oluşmaktadır. Projedeki yapıların kat sayıları ise Kocasinan Bulvarı’na doğru artmaktadır.

2.1. Sahabiye Kentsel Dönüşüm Projesi’nin Vaatleri

Sahabiye Kentsel Dönüşüm Projesi fiziki, ekonomik ve sosyal vaatleri olan bütüncül bir projedir. Kapsamlı bir fiziki dönüşümü, ekonomik canlanmayı ve bir anlamda da sosyal temizlenmeyi vaat eden proje, mahalle sakinleri ve proje uygulayıcıları için farklı anlamlara gelmektedir.

GM-6: “*Şu andan iyi olur, en azından Suriyeli olmaz. Biz oturamıyorsak onlar hiç oturamaz.*”

GM-11: “*Bir nevi, kabaca halk arasında konuşursan pislik gider, temiz gelir. Yüzde yüz olumlu benim için, keşke hemen yıkılsa. Yapılan binaları görüyorsun üç*

³ URL2 (<https://www.nufusune.com/41973-kayseri-kocasinan-sahabiye-mahallesi-nufusu>)

⁴ URL3 (<https://www.kayseri.bel.tr/haberler/sahabiye-bizim-prestij-projemiz>)

dört blok yapıldı ne güzel oldu, oraya geçip de Suriyelinin oturacak hali yok hep ofisler olacak, iş yerleri olacak, aile oturacak... Yani iyi insanlar oturacak, avukatlar gelecek ne bileyim ama buradaki tüm Suriyeliler gidecek, temiz olacak yani. Bunun ilerisi, on sene sonrası çok iyi olacak.”

Katılımcılara için Sahabiye Mahallesi’nde uygulanmakta olan kentsel dönüşüm projesinin toplumsal avantajı güvenlik problemlerinin kaynağı olarak görülen Suriyelilerin mahalleden temizlenmesidir. Dolayısıyla mahalle sakinleri, kendileri de mahalleyi terk etmek zorunda kalacak olsalar dahi Suriyelilerin gidecek olmasını mahalle profili bakımından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedirler. Mahalle sakinlerinin ve proje uygulayıcılarının ortak kanaate vardıkları konu, toplumsal çöküntü alanı halini alan Sahabiye Mahallesi’nin temizlenmesidir.

GU-1: *“Belli başlı olmamasını istediğimiz şeyler bu kadar lüks yerlerde olmaz. Artık burada yaşayan insanlar, doğru düzgün dediğimiz insanlardan olacak.”*

Katılımcının, kentsel mekânın fiziksel sınırlarla içine kapalı ve “güvenlikli” olabileceği gibi “görünmez” ekonomik sınırlarla da bu sınırın çizilebileceğini ifade etmektedir. Sahabiye Kentsel Dönüşüm Projesi de muhtemel kullanıcılarını süzgeçten geçiren bir yapıya sahiptir. Bölgenin rant değerinin yüksek oranda değişimi, herkes için girilemez veya kullanılamaz bir kentsel mekân yaratılacak olması bu durumun bir delili niteliğindedir (Bauman, 2006:28). Bu çerçevede günümüz kent kültürünün eşitsizliği verili olarak kabul etmeye başladığı, katılımcının *“burada yaşayan insanlar, doğru düzgün dediğimiz insanlardan olacak”* ifadesinden de açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kente kazandırılmaya çalışılan imajın toplumsal ayrışmayı tetiklediği ve artırdığı söylenilebilir (Geniş, 2011:59).

GM-2: *“Doğru ben o temiz sokak aralarında gezeceğim, o parkların da önünden geçeceğim ama belki oturamayacağım. Eşit kullanabilir mi abi! Eşit kullanamaz işte yani. Birisi göreceli kullanır birisi dibine kadar. O zaman eşit kullanılmış bir kentsel dönüşüm alanı varsa Türkiye’deki herhangi bir yerde bunun örneğini bize gösterebilirler. Var mı öyle örneği? Desin ki evet, biz bu örneği veriyoruz misal Konya’da yaptık veya Adana’da, Antep’te yaptık gerçekten böyle bir şey var o zaman bunu kabul edebilirim. Ama öyle bir örneği yoksa ama bize hayallerini, ütopyalarını satmalarına gerek yok.”*

Katılımcının dönüşüm sonrasında *“ben o temiz sokak aralarında gezeceğim”* ifadesinden şu an temizliği aksatılan sokakların mahallenin yeni sakinleri için diğer bir ifadeyle soylulaştırıcı grup için özenle temizleneceğinin düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Katılımcı ayrıca Türkiye’de bu vaadi gerçekleştirebilmiş bir emsalin de bulunmadığını ifade etmekte ve henüz Türkiye’de böyle bir örneği yokken Sahabiye’de uygulanmakta olan projenin bu vaadini bir “ütopya”, bir “hayal” olarak nitelendirmektedir.

GU-1: *“Sahabiye’de de yaşayacağız, her kentsel dönüşümde de şöyle bir sorun vardır, vatandaş bu zamana kadar hiç aidat, kapıcı parası, sıcak su parası vs. ödemedi, ne olduğunu da bilmiyor. Şimdi bu evlere geçtikleri zaman mecburen aidat vs. boyutu olacaktır bunun nasıl altından kalkarız, çünkü onlar bir sorun yaşıyorsa biz de sorun yaşıyoruz demektir, açıkçası şu an için var mı bir çözümünüz dersiniz yok...”*

GU-3: *“Ekonomik seviyesi düşük insanlar da bina içerisinde aidat vesaire karşılayabilecek olanlar ve olmayanlar var muhtemelen olmayanlar değerlendirip satışını gerçekleştirip başka bir yere geçeceklerdir.”*

Katılımcı, mahallelinin kentsel dönüşüm sonrasında mevcut ekonomik durumuna oranla ciddi bir maddi külfetle karşılaşacağını bu durumun yaşam standartlarını önemli ölçüde etkileyeceğini belirtmekte, vatandaşın böyle bir sorun yaşamasının aynı zamanda proje ekibinin de sorunu olduğunu ancak bu duruma yönelik bir çözüm geliştiremediklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla, kent merkezinde tasarlanan yeni bir yaşam merkezi için mahalle sakinlerinin şartlarının ve imkânlarının yetersiz olması sebebiyle böylesi büyük ölçekli bir projenin sosyal vaatlerin gerçekleştirilmesine yönelik birtakım öngörülemeyen sorunlar doğurabileceği anlaşılmaktadır.

GM-13: “Tarihi değerler biraz zarar görecektir... Yıkılırken bir şey korunabilir mi? Çok zor. Hasar görecektir.”

GM-2: “E yani ne var yanına yap. O bir daha şimdi yerine gelmez ki.”

GM-1: “Gelmez, öyle bir cami de yapamadılar zaten yerine abi. Yaptıkları cami beton yığını. Taştan ne güzel camiydi o Sahabiye Cami. Şadırvanları falan, ben çocukken de giderdim oraya çok güzel bir camiydi ama işte... En basitinden altmış yıllık cami yıkıldı, değer yerinde mi kaldı?”

Tarihi yapılar, sahip oldukları mimari doku sayesinde kente kimlik kazandırır. Tarihi eserleri ve alanları korumak, ulusal kimlik, günü anlama, kentsel sürdürülebilirlik ve kentsel belleği canlı tutma gibi kazanımlar sağlar. Bir başka ifadeyle tarihi eserler ve alanlar, bireyin aidiyet duygusu geliştirmesini, toplumsal değerlerin ve kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlar (Köksal, 2017: 345-372). Dolayısıyla tarihi değerlerin korunması, kentsel dönüşüm projelerinin öne çıkan fiziksel vaatlerinden biridir. Fakat mahallenin tarihi değerlerinden biri olarak görülen Sahabiye Cami'nin proje kapsamında yıkılması tarihi eserleri koruma vaadinin gerçekleştirilemeyeceğine yönelik bir algı oluşturulmasına neden olmuştur. Bununla beraber eski tarihi dokusu olan Sahabiye Cami'sine kıyasla yeni yapılan caminin estetik, kültürel, mimari bir değer taşımadığının; ruhu olmayan betonarme bir cami inşa edildiğinin vurgulanması mevcut mahalle sakinlerinin yapılan dönüşüm çalışmalarının tarihi eserleri ve değerleri korumayacağına yönelik bir algı geliştirmelerine sebep olmaktadır. Bu çerçevede mahalle sakinlerinin kentsel dönüşüm çalışmalarından memnun olmadıkları anlaşılmaktadır.

GM-1: “Osmanlı da gelseydi ya bu cami yetersiz yıkalım yenisini yapalım deseydi Selçuklu'dan günümüze bir eser kalır mıydı, kalmazdı... Yani ne gerek var? Bizim de tarihe bir şeyler bırakmamız lazım, e o yollar yetersiz diye Selçuklular yıksaydı şimdi oradan ne bir eser kalacaktı ne bir şey Kale'miz olmayacaktı mesela.”

Kentsel dönüşüm projesi uygulanırken Sahabiye Cami'sinin yıkılması katılımcıyı rahatsız etmektedir, duyduğu rahatsızlığı tarihi emsalleri göstererek belirtmektedir.

GM-2: “İnşallah depreme dayanıklıdır.”

GM-1: “Yaparlar.”

GM-2: “Abi doğru da burada insan faktörü de var Beyazşehir'e, İldem'e mesela TOKİ taraflarına dış yalıtım yapıldı ama bak şu esen rüzgarlarda adamın duvarındaki yalıtımı sıyırmış aşağı indirmiş yani.”

GM-1: “O da işte yapan müteahhittin malzemedan kaçmasından. Sağlam yapsa...”

GM-2: “Doğru, böyle bir şey yapılabilir ama o yapılan ne kadar sağlam olur onu bilmiyoruz yani.”

Konutların depreme dayanıklı hâle getirilmesi kentsel dönüşüm projelerinin en önemli vaatlerinden biri ve çoğunlukla projenin uygulanma nedenidir. Ancak katılımcılar bu temel vaade inanmakta dahi güçlük çekmektedir. Mahalle sakinleri, insan faktörünü göz önüne alarak projenin bu vaadini yerine getirememeye ihtimali olduğunu düşünmektedirler. Katılımcıların karşılıklı muhabbeti ise bu konuya yönelik çekimser tutumlarının bir göstergesidir.

GU-1: “Fiziki olarak söyleyelim şimdi mesela biz bu mahalleye şu şekilde çıktık şuralar havuz olacak dedik, diyelim ki bu kadar küçük bir havuz olmadı yeşil alan olacaktır veya şu olacaktır bu olacaktır. Bir de bu işin seçim boyutu var belediye başkanları çok dikkat eder şunu yapacağım dediğinizde bu yapılmak zorundadır, niye? Vatandaş olmadık yerde başkan işte şunu şöyle dedin de yapmadın falan ya da gazeteye yazarlar işte CİMER’e vaat ettiler ama ne yaptılar diye, başkan bey bizi sıkıştırdığı için biz de bu işlerin harfiyen doğru olmasına uğraşıyoruz.”

Katılımcı, belediye başkanlarının büyük ölçekli dönüşüm projelerin özellikle takipçisi olduğunu dolayısıyla fiziksel vaatlerin gerçekleştirilmeme gibi bir ihtimalinin olmadığını vurgulamaktadır.

2.2. Sahabiye Kentsel Dönüşüm Projesinin Potansiyel Sonuçları

Çeşitli vaatlerle planlanan kentsel dönüşüm projelerinin bütün çıktılarının pozitif olduğu söylenemez; proje tasarlanma ve uygulanma aşamasında öngörülemeyen birtakım olumsuz sonuçlar meydana gelebilmektedir. Bu olumsuz sonuçların en fazla etkilediği kentsel dönüşüm aktörleri mahalle sakinleridir, fakat dönüşüm sürecinde en az söz sahibi olan yine onlardır. Dönüşümle beraber sadece oturdukları mahalleyi değil, sosyal ilişki ağlarını kaybederler ve gündelik yaşamlarında değişimler meydana gelir. Bu bölümde kentsel dönüşüm projelerinin vaatleri ve potansiyel sonuçları arasındaki ilişki, bu sonuçların mevcut mahalle sakinlerinin gündelik yaşamlarına etkileri ve kentsel dönüşüm aktörlerinin bu sonuçlara yönelik kişisel deneyimleri, değerleri ve kültürel bağlamları olarak ifade edilebilen anlam dünyaları analiz edilmiştir.

Mahalle, bireye “dayanışma, komşuluk, yardımlaşma, cemaat, denetim, kontrol, güvenlik, ortaklık, benzerlik, yakınlık, aidiyet gibi kavramları hatırlatır”. Dolayısıyla birey açısından mahalle gündelik yaşamında olduğu kadar sembolik bakımdan da önem arz etmektedir. Bu çerçevede mahalle, bir zemin arayışı dahası zeminin gerekliliği sonucunda mekânın insan eliyle biçimlendirilmesidir. Hem mekânsal hem de insan hayatına şekil verme özellikleriyle mahalle kentin özüdür. Bu özün kendisine has bir karakteri olmasına karşın kent ortamı ve kent hayatıyla ilişkisini devam ettirmek zorundadır. Bu zorunluluk mahalleyi kendi içine kapanmaktan kurtarmaktadır. Kendi içine kapanan bir mahallenin kısa bir sürede kent ikliminden nasıl farklılaştığı kolaylıkla gözlemlenebilir, dolayısıyla mahalle ile kent arasında ontolojik bir zorunluluk vardır (Alver, 2010:117-8). Bu bağlamda, bir mahallenin kentsel dönüşüm sürecine girmesini, mahallenin kentten kopması, kendi içine kapanması tetiklemektedir, kentsel dönüşüm süreci sonucunda ise meydana gelecek olan tüm fiziksel ve ekonomik değişimler mahalle sakinlerinin gündelik yaşamlarını, sosyal ilişki ağlarını etkiler ve böylelikle yeniden biçimlendirir.

GM-1: “İmkânı yok aynı şekilde komşuluk birçoğumuz gidecek buradan zaten. Eski komşuluk bağlarını koruyup koruyamayacağımız da gideceğimiz yere bağlı yani. Çok zor tekrar o ilişkileri kurmak, şimdi burada küçük bir yerdekiyle büyük bir binadaki aynı olmaz. Burada binalar en fazla ikişer üçer katlı birlikte oturan üç kişi dört kişi işte. Oradaki komşulukla on beş katlı binaya gidiyorsun almış tane ev var oradaki komşuluk bir olmuyor yani.”

Projenin tamamlanması ile beraber yerinden edileceğinden neredeyse emin olan katılımcı, bu sürecin kültürel değerlerinin ve komşuluk ilişkilerinin de yok olmasına neden olacağını vurgulamaktadır. Bu bağlamda mahalle sakinlerinin sosyal ilişki ağlarının kurulmasında ve devam ettirilmesinde önemli ölçüde değişimlerin meydana gelmesini bekledikleri görülmektedir.

GM-6: *“Suriyeliler gidip hep bizim insanlarımız olursa devam eder herhalde komşuluk da gerçi yapacakları binada çok daire olacak insan çoğaldıkça iyi olmuyor aslında. Üç beş katlı binalardaki komşuluk daha iyi. Yüksek bina her anlamda kötü komşuluk olarak da.”*

GM-8: *“Oraların komşuluk yapılacak yerler olduğuna inanmıyorum ben. Avukatların, doktorların iş merkezlerinin olduğu daha elit bir yer olacak. Bir komşuluk ilişkisi yoktu artık hiç olmayacak artık iş yerlerinden ibaret olacak yapacakları bina on beş katlı da olsa. Dönüşümden sonra modern iş merkezi olacak önceden de iş merkeziydi.”*

Kentsel dönüşüm projesi ile inşa edilmekte olan apartmanların yüksek katlı olması, içlerinde çok sayıda daire bulundurması komşuluk ilişkilerinin kurulması açısından bir tehdit olarak değerlendirilmektedir. Apartmanların fazlasıyla kalabalık hâle gelmesi, samimiyet ortamının kurulmasına engel olurken bu durum yabancılaşma ortamına hizmet etmektedir. Katılımcılar tarafından komşuluk ilişkilerinin eskisi gibi samimi ve güvenilir olması için Suriyelilerin mahalleden gitmesi bir yol olarak değerlendirilmektedir, fakat apartmanlardaki daire sayısının günümüze kıyasla yüksek oranda artacak olması Suriyelilerin gitmesinin de bir çözüm olmayacağını düşündürmektedir.

GU-3: *“Şu olabilir burada plan dört katlı mevcutta dolayısıyla insanlar birbirlerini tanıyorlar yeni yapılacak binalar daha önce de söylediğim gibi 136-156 daire olacak kimse kimseyi tanımayacak, komşuluk ilişkisi bakımından... Ha uzlaşma zamanında şu oldu mesela biz bağımsız görüşme yapıyoruz başkan dahil herkes görüşme yapıyor vatandaşlardan komşu mesela komşu bekleyenler var. Yani şimdi sizle görüşüyorum sizle konuşuyorum birini bekliyor, aynı şekilde devam etmenin derdinde ya aynı katta ya alt kat ya üst kat ya da aralarında bir kat olacak şekilde, bunu biz ayarlamıyoruz ama kendileri o çevrenin içerisinde onu devam ettirebilmek adına... Ama genel olarak da komşuluk ilişkisi zayıflayacaktır yani bunu hepimiz yaşıyoruz.”*

GU-1: *“Ben de daha düşük katlı evlerde büyüdüm, yani tabii ki bir apartmanın içinde on beş dairenin olmasıyla işte burada seksen dairesi olan ya da yüz elli dairesi olan apartman için illaki bir kayıp olacaktır komşuluk değerlerinde ama genelde bize komşular beraber geldiler dediler ki beraber seçelim yine komşu olalım. Bu bir şekilde komşuluk ilişkilerini destekleyecek.”*

Proje uygulayıcılarının da komşuluk ilişkilerinin yıpranacak olması konusundaki fikirleri mahalle sakinlerinin görüşleri örtüşmektedir. Bu çerçevede kentsel dönüşüm projesi uygulandıktan sonra bir anlamda sosyal sermayenin kaybedilmesi her iki aktör grubu tarafından da beklenen bir durumdur.

GM-2: *“Git bakalım Yıldırım Beyazıt’a eski sakinleri kaldı mı?”*

GM-1: *“Kalmadı, yok.”*

GM-2: *“Oraya gidiyorsun yine doktorun çocuğu, hâkimin, avukatın, savcının, fabrikatörün çocuğu o parkta oynuyor.”*

Kentsel dönüşüm uygulamasının fiziki iyileştirme, çevresel düzenleme, sosyal donatı alanlarının ve imkânlarının artırılması vaatlerinin kendileri için değil üst gelir grubu için olduğunu ifade eden katılımcılar, daha önce uygulanmış olan kentsel dönüşüm projelerinde soylulaştırma sürecinin yaşandığını belirtmektedirler. Taş'ın bu konuyla ilgili düşünceleri katılımcıların fikirleri ile paraleldir. Kentsel dönüşüm uygulamalarının vaat ettiği gibi ekonomik dengesizliğin ortadan kaldırıldığı, toplumsal bütünleşmenin sağlandığı ve yaşam standartları yükseltildiği kentsel alanlar yaratılmamakta; “kentler, beklenildiği gibi refah ve medeni yaşamın kentliler arasında eşit dağıtıldığı mekânlar haline gelmemiştir. Eşitsizlik kentin sokaklarında kol gezmektedir” (2019:411).

GU-1: *“Sahabiye’de de yaşayacağız, her kentsel dönüşümde de şöyle bir sorun vardır buradaki eski üç dört katlı evler hala sobalı evler, vatandaş bu zamana kadar hiç aidat, kapıcı parası, sıcak su parası vs. ödemedi, ne olduğunu da bilmiyor. Şimdi bu evlere geçtikleri zaman mecburen aidat vs. boyutu olacaktır bunun nasıl altından kalkarız, çünkü onlar bir sorun yaşıyorsa biz de sorun yaşıyoruz demektir, açıkçası şu an için var mı bir çözümünüz dersiniz yok. Para veremeyeceğimize göre aklıma başka bir çözüm gelmiyor. Buranın eski sahipleri artık başka yerlerde... yani bu vatandaşın parası olsa daha güzel yerde yaşardı demek ki belli bir ekonomik sıkıntısı var, bunun çözümü ne olur açıkçası bilmiyorum.”*

Katılımcı, Sahabiye Kentsel Dönüşüm Projesi'nin yerinden etme süreci ile sonuçlanacağını bu bağlamda projenin getireceği maddi yükün mevcut sakinlerin bütçesini aşacağını düşünmektedir. Proje uygulayıcıları olarak, proje kapsamında doğması muhtemel ‘gönüllü’ yerinden edilme sürecini engellemeye yönelik herhangi bir tedbirlerinin olmadığını belirtmekte ve bu sorunu mahalle sakinlerinin olduğu kadar kendi sorunları olarak da değerlendirdiğini vurgulamaktadır.

Ayrıca bu sürecin bir yansıması olarak yeni kent politikaları çerçevesinde yerinden etme süreci incelendiği zaman “farklı gelir grupları arasındaki mekânsal ayrışmayı temel alan mekânsal düzenlemelere destek verildiği” gözlemlenmektedir. Kent merkezleri seçici ve bu kapsamda seçkin bir biçimde canlandırılmaktadır. Diğer bir ifadeyle kent merkezinin üst gelir grubu için yeniden hazırlandığı görülmektedir. Eski sakinler dönüştürülen kentsel mekânda kalmayı bir şekilde başarmış olsalar dahi bu ‘başarının’ devamlılığı çoğunlukla mümkün olmamaktadır. Bu durum, ekonomik eşitsizlikler nedeniyle meydana gelen kutuplaşmalar ve orta-üst gelir gruplarının dışlayıcı tavırları sonucunda düşük gelir grubunun “gönüllü” bir şekilde terk etmesi şeklinde görülmektedir (Geniş, 2011:56-7).

GM-1: *“Gelmez, öyle bir cami de yapamadılar zaten yerine abi. Yaptıkları cami beton yığını. Taştan ne güzel camiydi o Sahabiye Cami. Şadırvanları falan, ben çocukken de giderdim oraya çok güzel bir camiydi ama işte... E sen Sahabiye Cami’sini yıktın taştan yapılmış güzel, mimarisi de güzeldi o caminin ben az çok hatırlıyorum yani şimdi yerine yapılan caminin ne mimarisi belli Osmanlı mı Türk mü Modern mimari mi hiçbir şeye benzemiyor gördüysen minareler kısa kısa. Yani ne gerek var?”*

Sahabiye Mahallesi’nde kentsel dönüşüm projesi kapsamında yapılan yıkımlar katılımcılara tarihi eserlerin zarar göreceğini düşündürmekte, çünkü mahalleli tarafından tarihi bir değer olarak görülen Sahabiye Cami proje kapsamında yıkılmıştır. Mahallelinin eski anılarının olduğu, çocukluklarında gittikleri, kendilerinden bir şeyler buldukları caminin yıkılması, mahallede inşa ettikleri yaşam alanına bir saldırı olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, bireyin mekânda bulunma halinin aktif bir tarz olmasıyla ilişkilidir. Bu aktiflik mekânı bireyin kendisinin kılmasına dayanır; bir yeri anlamlandırmak, oraya hâkim olma halinin bir göstergesidir. Bireyin bir yeri “benim yerim” olarak tanımlaması ise orada mahremiyetinin

yoğunlaşmasıdır. Dolayısıyla, bu yere zarar verilmesi, yıkılması, kendi isteğinin dışında dışarıdan bir elin o yeri değiştirmesi bireyin kendi kimliğine, tarihine saldırı gibi hissedilir (Bilgin, 2011:28). Katılımcıların aidiyet duygusuna zarar veren bu tarz girişimler kentsel dönüşüm projesinin mahalleli tarafından desteklenmesine engel olmaktadır. Ayrıca Sahabiye Cami'sinin yıkılması mahalledeki diğer tarihi eserlerin de dönüşüm projesi kapsamında zarar göreceğinin düşünülmesine neden olmaktadır.

GM-4: *“Bence yıpratacaklar. Bunları koruyamayacaklar çünkü bunlarla ilgili herhalde birkaç tane bir şey olmuştu. Eski bir camimiz vardı mesela, yıktılar. Yerine yenisi yapılacak dediler; biz ibadethane olarak yerine yenisi yapılmış bir cami istemedi ki halk. Zaten eskiyi koruyabilecek, o havayı teneffüs edebilecek yer arıyor halkımız. Yoksa kalkıp da yeni camii istemediler. Koruyamayacaklar yani, bence.”*

Aytaç'a göre kentsel mekânlar bireylerin yaşamlarında önemli bir yere sahiptir. Bireyin sürekli olarak gittiği kafeler, gezip hava aldığı parklar/bahçeler, alışveriş merkezleri ve ibadetlerini yaptığı mekânlar kent yaşamından birer kesittir. İnsanın gündelik yaşam pratiklerini, alışkanlıklarını ve vazgeçilmezlerini oluşturan bu mekânlar sayesinde bireyler kent ile aidiyet, bağlanma ve özdeşlik ilişkisi kurarlar (2019:254). Dolayısıyla kentsel mekânların yıkılıp yeniden inşa edilmesi bireyin mahallesi ile olan ilişkisini de zedeleyebilmektedir.

GM-13: *“Tarihi değerler biraz zarar görecektir... Yıkılırken bir şey korunabilir mi? Çok zor. Hasar görecektir.”*

Bir diğer katılımcı ise tarihi eserlerin zarar göreceği düşüncesini kentsel dönüşüm projesinin uygulanma yöntemiyle ilişkilendirmektedir.

Kent simgesi toplumsallaşma sürecinde önemli bir yere sahiptir. Bu simgeler, gündelik ilişki ağı içinde, toplumsal normların ve rollerin devam ettirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Yani, anlamlı bir çevre bireyin toplumsal kimliği ile örtüşür. Bu kapsamda toplumsal kimlik, bireyin toplum ve mekâna uyum yeteneğinin gelişmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla yaşanan mahallenin kaybedilmesi uyum bozukluklarına ve kimlik bunalımına yol açabilmektedir (Mai, 2020:107- 8). Bu çerçevede katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak kentsel dönüşümün anıları, ortak yaşanmışlıkları ve sosyal ilişkileri çerçevesinde geliştirdikleri aidiyet duygusuna zarar vereceği ve kendi mahallelerini yabancı oldukları bir kentsel mekâna dönüştüreceği düşüncesinin hakim olduğu anlaşılmaktadır.

GU-2: *“İllaki, şimdi şöyle bir şey var alandakilerin yüzde sekseni Selçuklu yapısı kümbetler; medrese falan her şey Selçuklu yapısı. Eski dört beş tane de çeşmemiz var genellikle Selçuklu yapısı... Bunların bulunduğu bölgeye zaten çok yüksek yapıları şeyler yapılmayacak, kenarı korunacak aynı şekilde yüzde sekseni restore edilecek sadece dış görünüşü ve çevresi düzenlenecek ona göre de etrafındaki yapılar ikişer üçer katlı olacak fazla büyük olmayacak bunların çevresinde.”*

GU-1: *“Bir tarihi eser olur, önemli mimari bir eser olur o bina kalır herhangi bir döneme ait mimari bir eser olur kalır ama normal bildiğiniz konut o yüzden yıkılacak... Tarihi eserler konusunda, şöyle taşına dokunsanız Ağır Ceza'da yargılanıyorsunuz zaten. Onlar söz konusu bile değil, o kadar net konuşuyorum.”*

Mahalle sakinlerinin tarihi değer olarak gördükleri Sahabiye Cami'si önemli bir mimari eser veya tescilli bir yapı olmaması nedeniyle proje uygulayıcıları tarafından korunması gereken bir tarihi eser olarak görülmemektedir. Proje uygulayıcıları açısından korunması gereken tarihi bir eser, hatıralar, ortak yaşanmışlıklar ve kültürel hafızaya etkilerinden ziyade önemli bir mimari yapıya sahip olup olmamasına göre belirlenmektedir; örneğin, Selçuklu ve

Osmanlı döneminden kalan tarihi eserleri koruyarak yaşatmayı ve görünürlüklerini artırmayı hedeflediklerini belirtmektedirler. Bu bağlamda proje uygulayıcıları, projenin mahallenin kimliği, mahallelilerin aidiyet duygusu gibi sosyal etkilerine değil çevresel düzenleme ve iyileştirme gibi fiziksel etkilerine odaklanmaktadır. Böylelikle mahalle sakinlerinin sosyal yaşamları ve mekânla ilişkilerinden ziyade bölgeden en fazla kârın elde edilmesini sağlayacak düzenlemelere odaklanılmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Araştırma Sahabiye Mahallesi'nde uygulanmakta olan kentsel dönüşüm projesinin potansiyel sosyal, ekonomik, fiziki sonuçları ve soylulaştırma sürecini konu edinmiştir. Bu kapsamda, kentsel dönüşüm uygulamalarının vaatleri ile sonuçları arasında ne gibi uyumsuzlukların doğabileceği, mahallenin bugünkü durumu ve kentsel dönüşüm proje uygulayıcıları ile mahalle sakinlerinin meseleyi anlamlandırma biçimleri üzerinden tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda GM ve GU kodlu katılımcı grupları, kentsel dönüşüm sürecinin etkilerini deneyimlerken farklı sonuçlara yönelen ve bu sonuçlardan farklı düzeylerde memnuniyet duyan iki aktör grubudur. GU kodlu katılımcılar, özellikle iktisadi kazançları gözeterek kentsel dönüşümün sonuçlarından en fazla faydayı elde etmeye odaklanmaktadır. Öte yandan, GM kodlu katılımcılar, kentsel dönüşüm sürecinde sosyal ve ekonomik sermayelerini kaybettirmeden dönüşümün sağlayacağı iyileştirmeler ve yeniliklerden memnuniyet duymaktadır. Bu durum, iki grup arasında kentsel dönüşüm sürecine dair farklı beklenti ve değerlendirmelerin bulunduğu göstermektedir. Ayrıca GU kodlu katılımcılar tarafından Sahabiye Kentsel Dönüşüm sürecinde bölgenin kent merkezi olması nedeniyle çok değerli olduğunu ve iktisadi ve kültürel anlamda böylesi değerli kent parçasının çöküntü alanı halinde kalmasının ne kent sakinleri ne de yerel belediye tarafından istenmeyen bir durum olduğu ifade edilmiştir böylelikle çöküntü niteliği taşıyan tüm özelliklerinden arındırılıp dönüştürülerek kente yeniden eklenme çabasının olmasının doğal olduğu söylemleri ile süreci bir anlamda meşrulaştırmaktadırlar.

Sahabiye Kentsel Dönüşüm Projesi'nin hedefleri, çevre düzenlemesi, prestijli konutların inşa edilmesi ve tarihi eserlerin korunarak görünürlüklerinin artırılması olarak sıralanabilir. Bu vaatler çerçevesinde yapılmakta olan ve yapılacak olan düzenlemeler mahalle sakinlerinde mahallenin farklı bir toplumsal sınıf için yeniden düzenlendiğine yönelik bir algı oluşturmaktadır. Projenin mahalle profiline göre lüks tasarlanması bu algının oluşmasındaki temel nedendir. Mahalle sakinleri ile proje uygulayıcılarının ortak paydada bulunduğu nadir konulardan birisi de mevcut sakinlerin dönüşüm sonrasında inşa edilmesi planlanan kentsel bölgede ikamet edemeyeceklerine yönelik olan düşünceleridir. Bu düşüncenin nedeni mahallenin mevcut durumuna göre giderlerin yüksek oranda artacağı ve mevcut sakinlerin bu giderleri karşılayabilecek maddi güce sahip olmamalarıdır. Dolayısıyla Sahabiye Mahallesi'nin kullanım imkânları artırılmış, sağlıklı ve prestijli bir yaşam alanına dönüştürülmesi her iki aktör grubu tarafından da beklenilmektedir. Ancak mevcut sakinler mahallenin, dönüşüm sonrasında kendilerinin ikamet edemeyecekleri kadar değerleneceğini bu kapsamda da yapılan düzenleme ve iyileştirmelerin kendileri için anlamsız olacağını vurgulamaktadırlar. Bu bağlamda Sahabiye Mahallesi'nde uygulanmakta olan kentsel dönüşüm projesinin hedefleri doğrultusunda burada yaşanması öngörülen soylulaştırma süreci kentsel dönüşüm uygulamalarının bir sonucu veya "yan etki"si olarak değerlendirilmektedir.

Kaynakça

Akkoç, Y. S. (2014). Kentsel dönüşüm projelerinin çevre etiği bağlamında değerlendirilmesi: Ankara örneği. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Alemdar, Z. Y. (2010). (Doktora Tezi). Mimarlıkta anlatı olarak imge. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aliefendioğlu, Y., H. Tanrıvermiş. (2015). Kentsel dönüşüm sürecinde taşınmaz ve proje değerlendirme işlemleri ve sorunlarının analizi: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Sahabiye ve Fatih mahalleleri dönüşüm projesi örneği çerçevesinde değerlendirme. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt: 8 Sayı: 39. 736-769. (Issn: 1307-9581).
- Alparıslan, S. (2019). Kentsel dönüşüm projelerine eleştirel bakış: Kayseri Küçükali Mahallesi, Kazımkarabekir ve Sahabiye Mahallesi örnekleri. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Alver, K. (2010). Mahalle: mekân ve hayatın esrarlı birlikteliği. İdealkent, (2), 116-139. Ankara. (ISSN: 1307-9905).
- Ataöv, A., S. Osmay. (2007). Türkiye’de kentsel dönüşüme yöntemsel bir yaklaşım. 57-82. (METU JFA2007/2, 24: 2).
- Aytaç, Ö. (2019). Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası. Kent Sosyolojisi kitabı içinde (s. 251-280). (Der. Köksal Alver). Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- Bauman, Z. (2006). Küreselleşme: toplumsal sonuçları. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beauregard, R. A. (2015). Mutenalaştırmanın yarattığı kaos ve karmaşa. N. Smith & P. Williams (Ed.), (M. Uzun, Çev.). Kentin Mutenalaştırılması kitabı içinde (s.56-82). İstanbul: Yordam Kitap.
- Berman, M. (2017). Katı olan her şey buharlaşıyor (Ü. Altuğ & B. Peker, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bilgin, N. (2011). Sosyal Düşüncede Kent Kimliği. İdealkent (3), 20-47. Ankara. (ISSN: 1307-9905).
- Çeker, A., R. Belge. (2015). İstanbul’da kentsel dönüşüm kapsamında gerçekleşen bir olgu: soylulaştırma. Türk Coğrafya Dergisi. İstanbul. 77-86.
- Eldek, H. (2012). Kentsel koruma ve dönüşüm; Kayseri-Sahabiye Mahallesi s.148-155 (Cultural Heritage Protection in Times of Risk: Challenges and Opportunities). Konferans. Yıldız Technical University. İstanbul. (ISBN: 978- 975-461-490-9).
- Erden, D. (2006). Kentsel yenileşme projelerinin gentrification hedefleri ve etkileri. D. Behar ve T. İslam (Ed.), (s. 75-79.) İstanbul’da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri kitabı içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Genç, F.N. (2008). Türkiye’de kentsel dönüşüm: Mevzuat ve uygulamaların genel görünümü. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15 (1), s.115-130.
- Geniş, Ş. (2011). Küreselleşme, kent ve kültür. İdealkent (3), 48-61. Ankara. (ISSN: 1307-9905).
- Görgülü, Z. (2002). Kentsel dönüşüm ve ülkemiz. s.767-780. TMMOB İzmir Kent Sempozyumu.
- Keleş, R. (2017). Kentleşme Politikası, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kılıç, S. (2015). Kentsel yoksulluğa ekolojik bir yaklaşım. İdealkent (16), 123-154. Ankara. (ISSN: 1307-9905).

- Köksal, G. T. (2017). Kentsel koruma: Kim için, neden, nasıl...? Ö. Uğurlu, N. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, & Şiriner, M. (Ed.), Kent sosyolojisi çalışmaları kitabı içinde (s.343-374). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Legates, R.T., C. Hartman. (2015). Birleşik devletlerde yer değiştirmenin anatomisi. N. Smith & P. Williams (Ed.), (M. Uzun, Çev.). Kentin Mutenalaştırılması kitabı içinde. (s.238-268). İstanbul: Yordam Kitap.
- Mai, U. (2020). Doğu Alman kentlerinde kültür şoku ve kimlik bunalımı. A. Öncü & P. Weyland (Ed.), (L. Şimşek & N. Uygun, Çev.). Mekân, Kültür, İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler kitabı içinde. (s.107- 116.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Park, R.E. (2021). Şehir: Kent ortamındaki insan davranışının araştırılması üzerine öneriler. R.E. Park & E.W. Burgess (Ed.), (P. Karabab Kayalığıl, Çev.). Şehir: Kent ortamındaki insan davranışının araştırılması üzerine öneriler kitabı içinde. (s.37-88). Ankara: Heretik Yayınları.
- Salgın, B., N. Coşgun. (2018). Kentsel dönüşüm uygulamalarında yapısal atık sorunu ve çözüme yönelik öneriler: Kayseri örneği. s.465-476. Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi. Cilt 7. Sayı 1. (ISSN: 2564-6605).
- Smith, N. (2015). Mutenalaştırma, sınır ve kentsel mekânın yeniden yapılandırılması. N. Smith & P. Williams (Ed.), (M. Uzun Çev.). Kentin mutenalaştırılması kitabı içinde (s.29-55). İstanbul: Yordam Kitap.
- Sönmez, B. (2014). Soylulaştırmanın yeni biçimleriyle yerinden edilmeyi yeniden düşünmek. 42-53. Planlama Dergisi.
- Sönmez, İ. Ö. (2005). Kentsel dönüşüm süreçlerinde aktörler-beklentiler-riskler. (1)53, 16-21. İzmir: Ege Mimarlık Dergisi.
- Şentürk, M. (2015). Kentsel müdahalelere İstanbul'dan bakmak: Dünya kenti vizyonunda süreklilik ve seçkinlerin iş birliği. D. Betül & İ. Coşkun (Ed.), Neden Nasıl ve Kim İçin Kentsel Dönüşüm kitabı içinde (s.357-400). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Taş, Levent. (2019). Kentsel eşitsizlikler-normallik ve adaletsizlik arasında kentsel eşitsizlikler. Kent sosyolojisi kitabı içinde (s.395-413). Köksal Alver (Ed.), Çizgi Konya: Kitabevi Yayınları Konya.
- URL1 (<https://www.kayseri.bel.tr/kesfet-listeleme/sahabiye-medresesi-ve-cesmesi>) E.T.30.09.2023
- URL2 (<https://www.nufusune.com/41973-kayseri-kocasinan-sahabiye-mahallesi-nufusu>) E.T. 30. 09.2023
- URL3 (<https://www.kayseri.bel.tr/haberler/sahabiye-bizim-prestij-projemiz>) E.T. 10.11.2023
- URL4 (<https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/kayseri/sahabiye-kentsel-donusum-ofisiacildi-11633560>) E.T.24.11.19